

Krach

Príčiny krízy a nápravné opatrenia, ktoré ju len zhoršujú

(Excerpt knihy)

Thomas E. Woods jr.

Predhovor kongresmana Rona Paula

Napriek tomu, že nám bola (pri zvolení Obamu) sľúbená „zmena“, pravdepodobné je pokračovanie povrchných ekonomických opatrení, ktoré v minulosti poškodili mnohé ekonomiky, a ktoré len oddialia návrat k prosperite. Tieto opatrenia sú založené na viere, že zlyhal trh. Čo však zlyhalo nebol trh, ale štátne zásahy do trhu, na čele s manipuláciou peňazí a úrokových mier centrálnej banky. Keďže súčasné opatrenia neriešia skutočné problémy, kríza bude aj naďalej pokračovať a hlavné slovo v nej budú mať keynesiánski ekonómovia, ktorí sa snažia riešiť problémy spôsobené zásahmi do ekonomiky ešte väčšími zásahmi do ekonomiky.

Slon v obývačke

Od počiatku krízy bol za jej vznik obviňovaný slobodný trh. Riešením, podľa Bushovej a Obamovej vlády, Demokratov v kongrese a mainstreamových médií, malo byť viac regulácie, vládnych zásahov, inflácie a zadlžovania. Tí istí ľudia, ktorí sú zodpovední za vznik dnešnej situácie dnes vystupujú ako múdri sluhovia verejnosti a chyby vlády boli zvalované na všetkých, okrem samotnej vlády. Samozrejme, toto zlyhanie vlády bolo využité na ďalšie zväčšenie vládnej moci.

Kde sa vzalo nadmerné riziko, pákovanie, dlh a samotná bublina na trhu realít? Zvyčajnou odpoveďou je nadmerné riskovanie účastníkov na trhu, no ako podotkli viacerí ekonómovia, zvalovať krízu na „chamtivosť“ je ako obviňovať z pádu lietadla gravitáciu. Niektorí pravicoví ekonómovia poukazujú na všemožné vládne programy podpory bývania, no tým len odvádzajú pozornosť k pacientovej nádche od jeho rakoviny. Takmer žiadny vládny činiteľ však nie je ochotný poukázať na najväčší zásah

vlády do ekonomiky, inštitúciu, ktorej stopy môžeme vidieť v celom súčasnom chaose – centrálna banka. Tá je len zriedka spojená so súčasnou krízou, a keď, tak len ako jej záchranca.

Viac bailoutov, viac regulácie, viac vlády

Konanie vlády v súvislosti s krízou bolo neprekvapivé. Najprv vláda nesprávne identifikovala problém, pri čom sa riadila študovaním príčin a liekov Veľkej hospodárskej krízy – ktoré samozrejme pochopila rovnako zle. Potom vytvorila analógiu medzi týmito dvoma krízami a oznámila občanom, že ak chcú zabrániť ďalšej Veľkej hospodárskej kríze, musia prijať rovnaké opatrenia, ktoré nefungovali pri boji s Veľkou hospodárskou krízou. Následne vláda pristúpila k bezprecedentnej sérii bailoutov, ktoré zabezpečia, že kríza pretrvá dlhšie, ako keby sa s ňou trhy mohli vysporiadať.

Keď v roku 2008 Snemovňa reprezentantov USA zvažovala záchranný balíček v hodnote 700 miliárd dolárov, odozva verejnosti bola rýchla a jasná. Senátorka Barbara Boxer dostala ohľadom tejto záležitosti takmer 17 000 e-mailov, takmer všetky negatívne. Z viac ako 2 000 telefonátov (za jediný deň) do jej kancelárie v Kalifornii ho podporovalo iba 40, teda 2 percentá. Z 918 hovorov do jej kancelárie vo Washingtone bol len jeden za záchranný balíček. Ostatní členovia kongresu hlásili podobné reakcie. Záchranný balíček tak neprešiel.

To však nebolo akceptované a zákonodarcovia hľadali spôsob, ako by daný návrh mohli pretlačiť a zabrániť tak katastrofe (*poznámka – podobnosť so schvaľovaním rozšírenia eurovalu na Slovensku nie je náhodná*). Podľa tajomníka ministerstva financií Henryho Paulsona mal tento záchranný balíček nakúpiť zlé aktíva od bánk, a tak obnoviť medzibankové pôžičky. Po schválení balíčku však bol tento plán opustený, a to samotným Paulsonom. Stratégia, ktorá pôvodne mala byť kritická pre

ekonomiku a bez ktorej by nastal kolaps historických rozmerov, tak bola rýchlo zabudnutá a namiesto nákupu zlých aktív sa malo po novom pomôcť spotrebným pôžičkám.

Podľa Paulsona „milióny Američanov“ čelili rastúcim úrokovým sadzbám a zníženej dostupnosti pri týchto pôžičkách, čo „zdražovalo rodinám každodenné nákupy“. Toto samozrejme nedáva logiku – je z dlhodobého hľadiska udržateľné, aby rodiny svoje bežné nákupy financovali na úver? Namiesto toho, aby ľudia začali žiť podľa svojich možností tak boli podporovaní na úkor všetkých ostatných. Angela Merkelová varovala, že takýto krok len „zaseje semená podobnej krízy za 5 rokov“.

Fed (centrálna banka USA)

Podľa interview New York Times z novembra 2008 len približne 10 až 12 z 15 000 profesionálnych ekonómov celej krajiny očakávali príchod krízy. Napriek tomu, že spomedzi ekonómov, s ktorými sa spája NYT krízu očakávalo len niekoľko, krízu očakávali stovky ekonómov Rakúskej ekonomickej školy. Rakúska škola je malá, ale rastúca škola ekonómie slobodného trhu a zahŕňa mená ako Ludwig von Mises, alebo držiteľ Nobelovej ceny za ekonómiu F. A. Hayek. Podľa Rakúskej školy je hlavným vinníkom súčasnej krízy Fed.

Fed (a iné centrálné banky) je oddaný myšlienke ekonomického plánovania, veľkej spochybnenej myšlienke 20. storočia. Namiesto plánovania ocele a betónu, ako v Sovietskom zväze, plánuje peniaze a úrokové miery. Následné lacné pôžičky podporujú nadmerné pákovanie, špekulácie a zadlžovanie. Manipulácia úrokových mier presmeruje kapitál do neudržateľných oblastí produkcie a mátie trh. V dôsledku toho vznikajú hospodárske cykly, ktorých súčasťou sú krízy. Za tieto chyby je následne obviňovaný slobodný trh, pričom práve Fed je slonom v obývačke. Nastal

čas zväžiť možnosť, že možno je to práve tento slon a nie malý Johnny, kto ničí v tejto obývačke nábytok.

Ako vláda vytvorila realitnú bublinu

Medzi rokmi 1998 a 2006 ceny domov dramaticky vzrástli. Tento nárast cien povzbudil výstavbu ďalších domov, ktoré nakoniec tlačili na pokles cien. Ceny domov začali klesať v 3. kvartáli roku 2006. Do toho času ľudia, ktorí mali problémy so splácaním hypoték, jednoducho predali svoje domy, ktoré sa medzičasom zhodnotili. Hypotéky tak boli veľmi populárne. Hypotéky dostávali aj ľudia bez príjmu, záložných platieb a kreditného ratingu. Ako to bolo možné? Pôvod tejto realitnej bubliny je možné nájsť vo vládných zásahoch.

Fannie Mae a Freddie Mac

Fannie Mae a Freddie Mac sú „vládou podporované podniky“ (GSE). Ich účelom bola podpora hypoték. Po tom, ako banky poskytli hypotéky bežným ľuďom, kúpili ich Fannie a Freddie. Za tieto hypotéky sa tak stali zodpovednými namiesto samotnej banky. Mohli si ich nechať vo svojom portfóliu, no často ich združovali do balíkov, ktoré následne predávali investorom. Pôvodná banka, zbaviac sa hypotéky, tak opäť mala peniaze na požičanie ďalším žiadateľom o hypotéku. Táto umelá podpora hypoték následne zvyšovala ceny realít.

Umelou bola táto podpora preto, lebo bola do veľkej miery možná len vďaka vládnym privilegiami, ktoré mali Fannie a Freddie. Ako GSE mali tieto spoločnosti väčšiu dôveru investorov, keďže tí očakávali, že ich vláda v prípade problémov podporí – čo sa aj neskôr stalo.

Community Reinvestment Act a zvýhodňovanie menšín pri požíčianí

Vláda podporovala pôžičky na bývanie aj inými spôsobmi. Rôzne vládne agentúry tlačili banky do rizikových pôžičiek v záujme „rasovej rovnosti“. Dôvodom mala byť štúdia Fed-u v roku 1992, na základe ktorej mali mať menšiny ťažší prístup k pôžičkám ako biele obyvateľstvo. Neskoršie dôkazy však odhalili amatérskosť tejto štúdie, ktorá po úprave nevykazovala žiadne prejavy diskriminácie pri pôžičkách na bývanie.

Na nápravu však už bolo neskoro – Clintonova vláda oživila zákon s názvom *Community Reinvestment Act (CRA)*, ktorý nútil banky k väčšiemu požíčianiu menšinám pod hrozbou žalôb. Prirodzene, banky nemali inú možnosť a zvolili štandardy pri hypotékach, za povzbudzovania politikov.

Daňové zákony pre podporu vlastníkov realít

Vláda na všetkých svojich úrovniach vytvorila stovky drobných programov, ktoré podporovali ľudí k nakupovaniu domov, a tak presunula ešte väčšie množstvo umelého dopytu do tohto sektora. Developeri dostávali rôzne dotácie, pôdu zadarmo, nové cesty a daňové zvýhodnenia pri výstavbe domov. Najjasnejším príkladom sú odpočítateľné položky na daniach centrálnej vlády. U väčšiny rodín je najväčšou odpočítateľnou položkou práve úrok pri hypotéke. Vláda vytvorila silné motivácie pre kúpu bývania, namiesto prenájmu – aj za cenu veľkého zadlženia.

Centrálna banka a umelo nízke úroky

Napriek tomu, že vyššie spomenuté dôvody sú pravdivé a dôležité, samé o sebe by nemohli viesť k takej veľkosti bubliny na trhu realít. Aby sme

mohli pochopiť vzostup a pád trhu s realitami, musíme pochopiť, prečo nastávajú hospodárske cykly. Štandardný výklad hovorí, že vzostup a pád ekonomiky *jednoducho nastáva*. Rakúska škola však má pre tento fenomén iné vysvetlenie.

Keď centrálna banka umelo zníži úroky zväčšením peňažnej zásoby, podnecuje boom vo výrobe relatívne dlhodobějších projektov: základné suroviny, výstavba a kapitálové statky vo všeobecnosti. Boom vo výstavbe a realitách je dobrým príkladom. Na rozdiel od výroby, ktorá je stimulovaná skutočným dopytom spotrebiteľov, umelá podpora centrálnej banky nie je v súlade so skutočnými voľbami spotrebiteľov, ani s aktuálnou veľkosťou úspor. Zdroje nevyhnutné na dokončenie týchto projektov jednoducho neexistujú – ako spomínané úspory, tak spotrebiteľský dopyt. Nie je dostatočný počet ľudí, ktorí by si kúpili drahé byty, po čom prichádza v ekonomike pád.

Veľké množstvo lacných peňazí centrálnej banky si tak našlo miesto práve v realitnom sektore, na základe vyššie spomínaných opatrení vlády na jeho podporu. Zdanlivo trvalá (umelá) prosperita tak viedla ľudí k väčšiemu riskovaniu, špekuláciám a podpore projektov, ktoré z ekonomického hľadiska nemali zmysel.

Je odpoveďou „viac regulácie“ ?

Ako dôvod krízy je často uvádzaná finančná „deregulácia“. Finančnej deregulácii sa budeme viac venovať v ďalšej kapitole, ale s ohľadom na realitný trh banky robili *presne to, čo od nich chcela vláda a centrálna banka*. V roku 2004 prezident Bush pobádal Federálnu agentúru bývania, aby úplne zrušila zálohovú platbu pre 150 000 nových vlastníkov domov. Zálohová platba, ktorá tradične slúžila na minimalizovanie bankrotov, tak bola zmetená samotným prezidentom.

Za trh s realitami sa staval aj predseda Fed-u Ben Bernanke, podľa ktorého regulátori nenašli žiadne dôvody na obavu. V roku 2004 dvaja ekonómovia Fed-u vydali štúdiu, v ktorej argumentovali, že na trhu realít nie je žiadna bublina. Okrem ekonómov Rakúskej školy boli názory, že rast realít nie je bublinou, veľmi zriedkavé.

Mentalita „too big to fail“

Určití aktéri na finančných trhoch pôsobili s dôverou, že systému nebude umožnené padnúť a americká populácia nejakým spôsobom na seba zoberie straty. Predchádzajúci predseda Fed-u Alan Greenspan si upevnil pozíciu „Pána Bailoutov“, keď neváhal zasiahnuť do viacerých negatívnych udalostí, ktoré „zachránil“ na úkor daňových poplatníkov. Ekonóm Antony Mueller túto situáciu opísal nasledovne: „(...) keď uspejete, zarobíte vysoké zisky a ak by ste mali zlyhať, authority vás aj tak zachránia(...)“. Podľa neho to viedlo k intenzívnejšej (riskantnejšej) ekonomickej aktivite. Jeho názory zdieľali aj analytici prestížnych periodík, ako The Financial Times a The Times. Podľa The Times by šialené investície počas dot-com bubliny neboli možné bez lacných pôžičiek umožnených Fed-om.

Budúcnosť

Kongres, Bushova vláda a Obamova vláda zvažovali snád každú možnú politiku na svete – okrem nechania trhu, aby dostal ceny realít tam, kam jasne patria. V novembri 2008 Fannie a Freddie vyhlásili spustenie núdzovej akcie pre pomoc vlastníkom domov, ktorí čelili hrozbe exekúcie. Aby mohol vlastník domu dostať pomoc, musel dlžiť aspoň 90% hodnoty domu, meškať so splátkami aspoň 90 dní a mať vysoký pomer dlhov k príjmov. Takže tí, ktorí sa nezodpovedne zadlžovali, boli nepriamo podporovaní na úkor tých, ktorí hospodárili zodpovedne.

Tento krok dokonca motivoval týchto ľudí, aby prestali splácať hypotéky a kvalifikovali sa tak na poskytnutie pomoci. V prípade manželského páru dokonca jeden z manželov mohol prestať pracovať, aby sa jeho upravené platby počítali z dočasne nižšieho príjmu, po čom by sa následne tento človek mohol vrátiť do práce. Ďalším riešením predsedu Fed-u Bernankeho malo byť ďalšie zníženie úrokových mier, teda presne to, čo stálo na počiatku celej tejto krízy.

Veľký bailout Wall Street-u

V marci 2007 tajomník ministerstva financií Henry Paulson na adresu globálnej ekonomiky vyhlásil „*je najsilnejšia, akú som kedy za svoju kariéru videl.*“ k čomu v marci 2008 dodal: „*Naše banky sú silné. Budú silné ešte mnohé, mnohé roky.*“ Ben Bernanke zdieľal podobný názor, keď v máji 2007, na začiatku kolapsu realitného trhu, vyhlásil: „*Neočakávame významný prienik z trhu subprime hypoték do zvyšku ekonomiky alebo finančného systému.*“

Ale problémy prenikli ako do zvyšku ekonomiky, tak na finančný systém a v marci 2008 zachránil Fed pred krachom investičnú banku Bear Stearns. V auguste Paulson a Bernanke ubezpečovali verejnosť, že s jedinou možnou výnimkou Fannie a Freddie, už žiadne inštitúcie nebudú potrebovať záchranu a ekonomika je zdravá. Už v septembri sa však pri páde akciového trhu ukázalo, že sa títo páni znova katastrofálne mýlili. Napriek tomu však nestratili kredibilitu, ale dokonca požadovali pre seba nové právomoci, aby mohli tieto problémy riešiť.

Bailouty začínajú

Aj keď ešte o chvíľu skôr mala byť ekonomika v poriadku, v septembri boli zrazu potrebné radikálne opatrenia pre odvrátenie finančnej katastrofy historických rozmerov. 7. septembra Paulson oznámil prevzatie Fannie Mae a Freddie Mac vládou, teda inštitúcií, ktoré držali záväzky súvisiace s hypotékami vo výške 5 biliónov dolárov, pričom nikto nevedel, koľkým z nich hrozil bankrot. Tento krok vláda nazvala „konzerváciou“, pričom bolo všetkým jasné, že išlo o jednoduché *znárodnenie*.

Spoločnosti Lehman Brothers bolo neskôr dovolené zbankrotovať, po čom už nemala nasledovať záchrana žiadnych inštitúcií zo strany vlády. Už na druhý deň však bola poskytnutá poisťovaciemu gigantu AIG pomoc vo výške 85 miliárd dolárov. V novembri AIG potreboval ďalších 40 miliárd dolárov a americkí daňovníci sa stali dojnými kravami pre veľké korporácie.

Too big to fail?

AIG, Fannie a Freddie a 3 veľké automobilky boli označené ako „too big to fail“, čiže mali byť priveľké na to, aby si verejnosť mohla dovoliť ich krach. Dôvodom mala byť reťazová reakcia, ktorá by bola spustená krachom takejto veľkej inštitúcie. Existuje však aj iný pohľad na takéto inštitúcie. Ak má napríklad nejaká spoločnosť 4 ziskové aktivity a 2 neziskové, pre spoločnosť je dobré, ak tieto neziskové aktivity ukončí. Namiesto toho, aby podporovala neefektívne aktivity, sa tak môže sústrediť len na aktivity, ktoré uspokojujú dopyt spotrebiteľov.

To, čo platí v rámci jednej firmy, platí aj pre celú ekonomiku – ukončenie aktivít, ktoré ničia bohatstvo a vyčerpávajú zdroje zdravých, schopných firiem, je krokom *vpred* pre ekonomiku. V tomto zmysle sú teda firmy „*priveľké na zbankrotovanie*“ v skutočnosti *priveľké na to, aby boli*

udržané pri živote. Čím dlhšie sú podporované, tým viac kapitálu a vzácnych zdrojov odčerpávajú schopným firmám, ktoré by tieto zdroje mohli použiť na z pohľadu zákazníkov oveľa užitočnejšie účely. Zachraňovanie týchto firiem bráni tvorbe kapitálu a obnove ekonomiky.

Na príklade Lehman Brothers je možné ukázať, čo sa stane, keď je veľkej firme umožnené zbankrotovať. Lehman Brothers, by so svojimi 26 000 zamestnancami a aktívami vo výške 639 miliónov dolárov mohol byť označený ako „too big to fail“. No napriek tomu zbankrotoval a svet sa nezrútil. To, čo bolo hodné zachovania, bolo jednoducho zachované u iných vlastníkov. Podobne najväčšia americká banka zaoberajúca sa sporiteľskými a pôžičkovými službami Washington Mutual zbankrotovala v roku 2008. JP Morgan Chase kúpil niektoré jej dobré aktíva. A život išiel ďalej.

Matka všetkých bailoutov

Na konci septembra 2008 sa Bushova vláda rozhodla, že je potrebné niečo väčšie, ako tieto bailouty. Paulson a Bernanke teda predstavili rozsiahly záchranný balík pre finančný sektor, ktorého odmietnutie malo priniesť všetky možné hororové scenáre: decimáciu dôchodkových plánov, kolaps cien realít, neschopnosť malých podnikov vyplácať mzdy, a tak ďalej. Tento balík musel byť schválený okamžite. Každý, kto bol proti, bol nazývaný buď ideologicky zaslepeným, alebo hlupákom. Nebol čas ani na čítanie 442-stranového návrhu zákona. Trh s úvermi zamrzal!

V skutočnosti boli úvery stále dostupné pre hodnoverných dlžníkov – čo bolo rozumné. To je presne to, čo by mali robiť banky – obnoviť rozumné poskytovanie úverov a pristupovať k požičiavaniu opatrnejšie. Proti základnej logike tak nakoniec bol schválený obrovský záchranný balíček vo výške 700 miliárd dolárov, ktorý dostal možnosť nakupovať problémové aktíva.

Predávanie nakrátko je nevlastenecké

V rámci opatrení na riešenie krízy federálna vláda zakázala predaj nakrátko pri akciách 799 vybraných firiem. Predaj nakrátko je stratégia, ktorú praktikujú investori, ktorí očakávajú pád cien určitých akcií.

V takom prípade si investor požičia určité množstvo akcií danej spoločnosti, predá ho za súčasnú cenu a ak cena spadne, kúpi si rovnaké množstvo akcií za nižšiu cenu a dané akcie vráti akcionárovi, od ktorého ich mal požičané. Daný investor by si teda napríklad kúpil akcie v hodnote 100 \$. Tie by následne predal za 100 \$. Po dvoch týždňoch by si v prípade poklesu ceny kúpil tieto akcie za 80 \$ a vrátil by ich akcionárovi, od ktorého ich mal požičané, pričom by na celej tejto transakcii zarobil 20 \$.

Zákaz predaja nakrátko však má presne opačné účinky, ako sú zamýšľané. Investori potrebujú niekde umiestniť svoje peniaze. Ak špekulanti masívne nakupujú nakrátko akcie niektorých spoločností, ostatné spoločnosti takto majú „známku“ dobrého zdravia. Investori tak môžu vykonávať bezpečnejšie a lepšie informované rozhodnutia pri umiestňovaní svojich peňazí. Bez týchto informácií budú investori ešte opatrnejší a pre zdravé firmy bude ťažšie zohnať finančné prostriedky. Predajcovia nakrátko navyše majú veľkú motiváciu odhaľovať podvody dejúce sa vo firmách. To bol tiež prípad predajcu nakrátko Jamesa Chanosa a firmy Enron. Ak sa však títo predajcovia nakrátko mýlia, ich obavy nie sú podložené a cena neklesne, sú to práve oni, ktorí na tom stratia svoje vlastné peniaze. Neefektívni predajcovia nakrátko tak stratia možnosť ďalej vykonávať podobné transakcie.

Je problémom „deregulácia“ ?

Väčšina útokov na dereguláciu sú len nepodložené výkriky, no bolo by chybou povedať, že deregulácia so súčasnou krízou nesúvisela. Ak sú vklady v komerčných bankách *poistené vládou* do výšky 100 000 \$, každá „deregulácia“ bankového systému umožňuje bankám riskovať viac,

pričom zaň ručí vláda (teda daňovníci). Z pohľadu slobodného trhu tak nemôže ísť o skutočnú dereguláciu. Takáto deregulácia teda nemusí byť najlepším riešením. Samozrejme, skutočná deregulácia, ktorá by odstránila všetky monopolné privilégiá, vytvorila slobodnú konkurenciu a zbavila sa dogmy „too big to fail“, teda deregulácia, po ktorej by banky boli vnímané rovnako, ako akékoľvek iné odvetvie, by bola vítaná. Miešanie liberalizácie riskovania bánk pri zanechaní záruk vlády však môže byť tým najhorším z oboch prístupov.

Problémom teda nie je priveľa regulácie, ale absencia správnej regulácie, teda regulácie trhu, ktorej by banky boli vystavené bez ručenia vlády. Súčasný bankový systém je namiesto toho od skutočného trhu snáď tak ďaleko, ako je to len možné. Nové regulácie navyše robia bankový systém ešte menej bezpečným a bránia vstupu menších aktérov do odvetvia, v dôsledku čoho sa bankový sektor kartelizuje a pri dogme „too big to fail“ efektívne bráni krachu nezodpovedných spoločností.

Prehnaná kríza

V októbri 2008 traja ekonómovia Fed-u pobočky Minneapolis vydali štúdiu, ktorá vyvracala 4 veľké tvrdenia, ktorými strašili zástancovia spomínanej „matky všetkých bailoutov“ verejnosť. Po prvé, nie je pravda, že celková dostupnosť úverov výrazne klesla. Firmy na Wall Street mali problémy s požíčianím, no to neplatilo pre zvyšok krajiny. Dáta z 8. októbra neukázali žiadny pokles v podnikateľských a spotrebiteľských pôžičkách. Po druhé, medzibankové pôžičky, ktoré boli popisované ako v podstate neexistujúce, boli v skutočnosti podľa dát „zdravé“. Po tretie, nefinančné podniky nevykazovali žiaden prudký pokles v schopnosti zabezpečenia krátkodobých úverov.

Úroky vzrástli pri pôžičkách finančným inštitúciám, no nie pre všetkých ostatných. Navyše finančné inštitúcie stále platili významne nižšie úroky

ako od roku 2006 do prvej polovice 2007. Nakoniec, aj keby banky požičiavali menej, neznamenalo by to katastrofu pre podniky, ktoré potrebovali úvery. Podľa štúdie zhruba 80 percent pôžičiek pre podniky malo pôvod mimo bankového systému. Tejto štúdii dala neskôr za pravdu štúdia spoločnosti Celent. Podľa nej postrehy Bernankeho a Paulsona vyvracali dáta pochádzajúce zo samotných inštitúcií, ktoré riadili.

Urobte niečo!

Vláda však nemala čas na skúmanie faktov, musela konať! Už týždeň po schválení obrovského balíčka burzy znova padli a na nízkych úrovniach zostali po väčšinu zvyšku roka. Ak by však balíček neprešiel, vina by bola zhodená práve na jeho neschválenie. Neexistoval teda spôsob, akým by mohol v tejto debata vyhrať slobodný trh.

Nal'avo od Huga Cháveza: Znárodňovanie bánk

Federálna vláda sa snažila získať vlastnícke podiely v bankách, pričom poskytla 250 miliárd dolárov na nákup akcií týchto bánk. Dokonca aj Hugo Chávez, socialistický prezident Venezuely, bol týmto krokom prekvapený, keď vyhlásil: „*Bush je teraz nal'avo odo mňa. (...) Súdruh Bush oznámil, že kúpi akcie súkromných bánk.*“

Američania teda mali vydať svoje peniaze, ešte viac sa zadlžiť a vidieť oslabovanie meny, aby *zdravé* inštitúcie mohli dostať finančné injekcie (nezabudnite na to, že nebol čas na diskusie, tieto *zdravé* inštitúcie potrebovali peniaze *teraz!*). Daňovníci sa však nemali obávať, keďže vlastníctvo bánk malo byť len dočasné. V tejto súvislosti stojí za to spomenúť, že pôžička, ktorá bola poskytnutá AIG, bola založená na prechádzajúcej núdzovej právomoci, ktorá bola udelená počas Veľkej hospodárskej krízy, o 70 rokov skôr.

Rozhadzovanie bailoutov

Už od počiatku krízy nikto nevedel, čo vláda spraví ako ďalší krok, aké pravidlá budú vytvorené, ktoré sektory dostanú bailouty, a tak ďalej. Paulsonove časté zmeny názorov vyvolali v mnohých účastníkoch na trhu dojem, že authority nevedia, čo robia. Tento problém sprevádzal tiež vládu počas Veľkej hospodárskej krízy, ktorá tak chaoticky zasahovala do ekonomiky, že podnikatelia prestali investovať v neistote, čo bude ďalej.

Koncom roka sa všetci od poisťovacích spoločností po automobilky stavali do radu, pre svoj diel podpory. Systém zisku a strát opúšťal „stratovú“ časť. Presnejšie povedané, zisky mali byť zaručené pre podnikateľov a straty pre daňovníkov. Je samozrejmé, že ani všetky regulácie sveta nemôžu zabrániť riskantným investíciám v takomto prostredí, ktorého sa morálny hazard stal prakticky súčasťou.

Vládne pôžičky pre padajúce firmy majú za cieľ zdvihnúť ceny. Ale vláda len bojuje s ohňom tak, že vypne požiarneho detektora. Pád cien akcií nie je *príčinou* ekonomických problémov. Ceny akcií sú len *obrazom* stavu ekonomiky. Finančné bubliny musia splasnúť, aby sa mohli nafúknuté ceny aktív, napríklad realít, dostať na trhovú úroveň. Vláda sa snažila o presný opak – nafúknuť tieto ceny a držať ich nad trhovými úrovňami, pričom za rozdiel ručila sama. Navyše sa dostávame k ďalšiemu paradoxu – na jednej strane tu máme vládu, ktorá sa snaží spraviť bývanie dostupnejším, no na druhej strane sa snaží za každú cenu držať ceny realít na vysokých úrovniach.

Keď nastane čas na platenie účtov

Vláda nemá žiaden čarovný zdroj peňazí. Buď môže občanov zdaniť priamo, alebo nepriamo – infláciou. Vládny dlh sú len dane, ktoré budú občania platiť neskôr. Všetka výroba a investície, ktoré mohli pochádzať

z týchto peňazí, tak budú stratené na úkor pomoci firmám, ktoré si zaslúžili zbankrotovať. Od začiatku krízy Fed vytvoril obrovské množstvo nových peňazí, ktoré však zatiaľ nečinne čaká v bankách. Keď však banky tieto peniaze začnú požičiavať, inflácia exploduje – keďže banka môže z každého dolára od Fed-u vytvoriť 10 vlastných dolárov. Aby Fed zastavil túto infláciu, bude musieť časť týchto peňazí stiahnuť naspäť, čo len predĺži chaos (viem, že je len ťažko uveriteľné, že takýto systém by mohol viesť k nestabilite).

Ako vláda spôsobuje hospodársky cyklus

To, že ekonomika klesá a stúpa berieme za samozrejme rovnako, ako príliv a odliv. Je to však naozaj nevyhnutné? Čo je vlastne príčinou týchto výkyvov? Ako seriózne dôvody určite nemôžu stačiť príčiny ako „kapitalizmus“, „chamtivosť“ alebo „deregulácia“. Dôvodom je inštitúcia, ktorú vytvorila samotná vláda.

Ako veci fungujú na slobodnom trhu

Ekonom F. A. Hayek v roku 1974 získal Nobelovu cenu za ekonómiu za svoju teóriu hospodárskeho cyklu. Táto teória môže byť veľmi užitočná pri vysvetľovaní súčasnej krízy. Ak ľudia začnú šetriť viac, zvyšujú objem dostupného kapitálu a úrokové miery klesajú, čo umožňuje podnikateľom zapojiť sa do dlhodobých projektov. Na druhej strane, ak ľudia viac uprednostňujú spotrebu pred úsporami, budú šetriť menej, v dôsledku čoho budú úrokové miery vyššie a podnikatelia sa budú púšťať do menšieho množstva dlhodobých projektov. Mohli by sme teda povedať, že *úroková miera koordinuje výrobu naprieč časom*.

... Ale potom príde Fed

Ak Fed manipuluje s úrokovou mierou, nemali by sme byť prekvapení pri pozorovaní narušení ekonomiky masívnych veľkostí. Ak Fed zníži úrokové miery, pôžičky nie sú lacnejšie preto, že by ľudia začali viac šetriť. Firmy sú však nízkymi úrokovými mierami zvedené a púšťajú sa do väčšieho množstva dlhodobých projektov. Mnoho z týchto projektov však nebude môcť byť dokončených, pretože na to potrebná kúpna sila jednoducho nebude prítomná.

Nízke úrokové miery robia presný opak – nielenže nie sú dôsledkom väčších úspor, ale samé o sebe vedú ľudí k tomu, že budú ešte viac spotrebúvať a ešte menej šetriť, a to práve vtedy, keď podnikatelia potrebujú nevyhnutné zdroje na dokončenie svojich projektov. Ekonomika je tak naťahovaná do dvoch protichodných smerov zároveň, čo nemôže byť udržateľné. Ekonomika môže naraz podporovať len určité množstvo projektov. Toto obmedzenie by mala vyjadrovať práve úroková miera. No jej umelé zníženie neprinesie podnikateľom viac prostriedkov, ako sú napríklad suroviny, pracovníci, alebo náhradné diely. Začaté projekty sa navyše líšia od projektov, ktoré by vznikli na slobodnom trhu.

Analógiou by mohol byť stavitel' domu, ktorý si myslí, že má viac zdrojov, napríklad tehliel, na dokončenie domu, ako v skutočnosti má. Ak by vedel, koľko tehliel má v skutočnosti, začal by stavať menší dom. Čím skôr zistí, koľko tehliel skutočne má, tým skôr bude môcť výstavbu domu zodpovedajúco upraviť. Ak to zistí až na úplnom konci výstavby, možno bude musieť zbúrať celý dom a spoločnosť bude chudobnejšia o všetky tieto chybné investované prostriedky.

Keynesova predstava: Permanentný boom

Podľa Keynesa je riešením takejto situácie ešte väčšie umelé zníženie úrokovej miery. Každá ďalšia vlna umelých pôžičiek však ešte viac deformuje kapitálovú štruktúru a následný prepad tak bude o to väčší. Jediným skutočným riešením je recesia a nápravný proces. Aj keď je recesia bolestivá, nie počas nej dochádza k skutočným škodám. Škody sú vykonávané práve počas boomu, teda stavu falošnej prosperity, ktorá je založená na neudržateľnom chybnom umiestňovaní zdrojov.

Ďalšou analógiou boomu by mohol byť cirkus, ktorý príde do mesta, a ktorého účastníci využívajú služby miestnych reštaurácií a podnikov. Predstavme si, že vlastník reštaurácie chybné usúdi, že boom spôsobený príchodom cirkusu je trvalý a k reštaurácii pristaví ďalšiu časť, alebo dokonca otvorí novú reštauráciu. Keď však cirkus odíde, majiteľ reštaurácie zbadá, ako sa tragicky prepočítal. Malo by význam, aby banky požičiavali tomuto podnikateľovi, aby mohol aj naďalej udržiavať svoje podniky v danom stave?

Čím dlhšie pokračujete, tým viac to bolí

Podporovanie cien a miezd na umelo vysokých úrovniach bráni obnove ekonomiky. Zdroje a pracovníci musia byť presmerované do tých odvetví, kde sú najviac potrebné. Počas Veľkej hospodárskej krízy boli mzdy pomerne vysoké, práve to však bol problém. Mzdy boli *umelo vysoké* kvôli zásahom vlády. V dôsledku toho bolo zamestnaných oveľa menej ľudí.

Bláznovstvo verejných prác

Ekonomický historik Robert Higgs prirovnal verejné projekty vlády, ktorými sa snaží stimulovať ekonomiku, k niekomu, kto zoberie vodu z časti bazéna, kde je hlboká voda, dá ju do časti bazéna, kde je plytká voda a očakáva, že celková hladina vody stúpne. Zatiaľ čo sa krízová

ekonomika snaží čo najefektívnejšie rozmiestniť zle umiestené výrobné prostriedky, stimulácie vlády sú jednou z posledných vecí, ktoré potrebuje. Tieto projekty oberajú súkromný sektor o prostriedky prostredníctvom daní, presúvajú tieto prostriedky k podnikom, ktoré by často krát mali zbankrotovať a v prípade zadlžovania umelo zdvíhajú úrokové miery, takže podniky, ktoré by chceli vyrábať skutočne požadované veci, sa dostanú k pôžičkám ťažšie.

Vláda tiež musí prestať poskytovať núdzové pôžičky, alebo záruky pre pôžičky, problémovým firmám. Ak je firma v dobrej kondícii, súkromný sektor jej poskytne pôžičku. Ak nie je, potom by mala zbankrotovať a uvoľniť tak vzácne zdroje pre schopnejších správcov zdrojov. Presun zdrojov od podnikov, ktoré uspokojujú požiadavky zákazníkov k podnikom, ktoré to nedokážu, naďalej oslabuje ekonomiku a sťažuje jej obnovu. Spoločnosť je chudobnejšia podporou majiteľa reštaurácie ktorý si myslel, že cirkus nikdy neodíde.

Japonský pád

Japonsko zažilo ohromný boom financovaný do veľkej miery inflačnou expanziou úverov. Následný prepád bol obrovský. Index japonskej burzy spadol zo 40 000 v roku 1989 na 15 000 v roku 1992. Ceny realít spadli medzi rokmi 1991 a 1998 o 80%. Japonsko vyskúšalo snáď všetko, čo dnes skúša západný svet, ako aj to, čo niektorí ekonómovia len navrhujú. Úrokové miery znížili až k nule a zabránili korekcii trhu – kvôli čomu štruktúra výroby zostala v stave, ktorý nezodpovedal dopytu spotrebiteľov, v dôsledku čoho kríza trvala viac ako dekádu.

Japonsko tiež vyskúšalo stimulovať ekonomiku obrovskými verejnými projektmi, záchranou problémových podnikov a mnohými ďalšími vecami,

kvôli ktorým dlh Japonska dosiahol úroveň viac ako 200% HDP. Nič z toho však ekonomike skutočne nepomohlo. Odpoveď keynesiánov nebola prekvapivá – bez týchto programov by na tom vraj ekonomika bola ešte horšie. Samozrejme opak je pravdou – keby vláda tak vážne nedeformovala trh a nevyužila všetky tieto prostriedky na neekonomické účely, súkromný sektor by bol v oveľa lepšej pozícii.

Spôsobujú šialenci bubliny?

Jedným z vysvetlení vytvárania bublín sú psychologické faktory, ktoré vedú ľudí k iracionálnemu správaniu. Toto vysvetlenie by mohlo objasniť konkrétne miesto, kde bublina vznikne, ale sama o sebe nemôže vysvetliť jej veľkosť. Náhle rozhodnutie pre konkrétny typ investície totižto zdvihne ceny potrebných výrobných faktorov – v prípade realitnej bubliny by to napríklad boli stavebné materiály, mzdy robotníkov, inštalatérov, architektov, a podobne. Aby teda takáto mánia mohla pokračovať, musí byť dostupný stály zdroj úverov, prostredníctvom ktorých sa bude výroba financovať. Bez úverovej expanzie za asistencie centrálnej banky by také niečo nebolo možné.

Veľké mýty o Veľkej hospodárskej kríze

Zabudnutá kríza

Kríza v rokoch 1920-1921 je často prehliadaná, no mohla by byť poučením pre dnešnú situáciu. Počas 1. sv. vojny a po nej Fed výrazne zvýšil peňažnú zásobu, a keď neskôr začal dvíhať diskontnú mieru (úrok, za ktorý si od centrálnej banky požičiavajú peniaze banky), ekonomika spomalila, v súlade s Rakúskou teóriou hospodárskeho cyklu (ABCT). V roku 1920 došlo k vážnemu prepadu produkcie, ktorá počas nasledujúcich 12 mesiacov poklesla až o 21%. Išlo tak o väčší pokles, ako

počas Veľkej hospodárskej krízy. Napriek tomu bol dopad na väčšinu Američanov minimálny – keďže na rozdiel od Veľkej hospodárskej krízy, táto kríza bola veľmi krátka. Tento krát sa totižto vláda nesnažila vyviesť ekonomiku z krízy, ale nechala to na trh.

Mnohí moderní ekonómovia nedokážu vysvetliť, ako mohla táto kríza pominúť tak rýchlo, keď vláda opomenula všetky tradičné nástroje stimulácie ekonomiky. Vláda ešte nepoznala keynesiánske nástroje pomoci ekonomike – inflácia, zadlžovanie a veľké verejné výdavky. Namiesto toho sa držala staromódneho pohľadu a v kríze udržiavala vládne výdavky a dane nízke a znižovala verejný dlh.

Japonsko však na krízu v roku 1920 reagovalo presne opačne – zaviedlo základy plánovacej ekonomiky, s cieľom udržať ceny na umelo vysokých úrovniach. Japonsko následne trpelo chronickou priemyselnou stagnáciou po dobu 7 rokov, na konci ktorých ho postihla vážna banková kríza.

Základy Veľkej hospodárskej krízy

20. roky minulého storočia sú často vnímané ako časy veľmi nízkej inflácie, pretože spotrebiteľské ceny zostali konštantné. Napriek tomu, že produkcia významne stúpila, ceny zodpovedajúco neklesli. Dôvodom je inflačná politika Fed-u, ktorý vyvinul mnoho úsilia, aby cenová hladina zostala stabilná. No inflácia, ktorá stabilizuje cenovú hladinu, je rovnako škodlivá, ako inflácia, ktorá zdvíha cenovú hladinu. Medzi rokmi 1921 a 1929 peňažná zásoba vzrástla o neuveriteľných 55 percent. Korekciu sa nebolo možné vyhnúť a nakoniec prišla v októbri 1929. Desivé následky však ukázala najmä v roku 1931, v prudkom poklese výroby a zamestnanosti.

Hoover nebol za slobodný trh – čo bol presne problém

Vláda urobila presne to, proti čomu varujú ekonómovia Rakúskej školy, kvôli čomu krajina trpela v recesii po dekádu a pol. Verejnosť však pozná trochu iný obraz – za krízu mal byť zodpovedný voľnotrhový prezident Hoover, pretože nerobil nič a zachránili to až masívne zásahy do ekonomiky vykonané prezidentom F. D. Rooseveltom. Pravda však bola presne opačná. Hoover vyslovene povedal, že voľnotrhový prístup je vecou minulosti a do ekonomiky zasahoval najviac v celej mierovej histórii USA. Presne s týmto vo voľbách kandidoval aj FDR, ktorý podobne vyhlasoval, že Hoover míňal najviac v celej mierovej histórii USA, zatiaľ čo volebný partner Roosevelta Nance Garner vyhlásil, že Hoover „vedie krajinu na ceste k socializmu.“

Ako FDR predĺžil krízu

FDR po zvolení zasahoval do ekonomiky ešte viac, pričom základom mu boli politiky Hoovera. „Veľkolepý“ Nový údel bol rovnako založený na rozšírení toho, čo už predtým robil Hoover. FDR tiež pokračoval v jeho politikách udržiavania cien na umelo vysokých úrovniach, pričom tieto politiky presadzoval systémovo. Jednoducho povedané - vláda po celé tieto roky zabraňovala náprave trhu a presunu kapitálu do udržateľných oblastí. Všetci boli následne prekvapení, keď neprišla korekcia, ktorej vláda bránila.

Rovnako v roku 2004 ukázali dvaja ekonómovia z Kalifornskej univerzity v Los Angeles, že kríza pretrvala tak dlho nie *napriek* politikám Nového údelu, ale *kvôli* nim. Upozornili tiež na to, že opustenie týchto politík v 40. rokoch bolo spojené so silnou obnovou ekonomiky.

Dostali sme sa z krízy vládnymi výdavkami?

Zvyčajnou námietkou ohľadom Nového údelu je to, že vládne výdavky neboli dosť vysoké, a ak by len vláda zobrala súkromnej ekonomike viac zdrojov a použila ich na ľubovoľné projekty, prosperita by bola obnovená. Ekonomika nakoniec mala byť zachránená vládnymi výdavkami počas 2. sv. vojny. Nie je však prekvapivé, že keď 29% predvojnovvej pracovnej sily odíde bojovať na front, problém s nezamestnanosťou je zrazu vyriešený. Počas vojny navyše stúpala HDP o neuveriteľných 13% ročne, no toto číslo nemá žiadny reálny zmysel. Ak by sme za ním videli skutočný nárast životnej úrovne, znamenalo by to, že ak vláda zúrivo míňa na produkty, o ktoré spotrebiteľia nemajú záujem, ako sú vojenské lietadlá alebo tanky, pričom spotrebiteľia nemajú ani základné potraviny a iné nevyhnutné produkty, krajina prosperuje.

Podobná absurdná logika však stojí za všetkými vládnymi stimulmi, ktoré majú „pomôcť“ ekonomike. Keynesiáni navyše varovali, že po ukončení vojny čaká ekonomiku obrovský prepád. Pravda však bola presne opačná. Zatiaľ čo HDP skutočne pokleslo, súkromná ekonomika rástla najrýchlejšie v americkej histórii. Prepád HDP neznamenal pokles životnej úrovne, ale jej nárast – namiesto tankov, munície a bômb ekonomika vyrábala viac vecí, ktoré ľudia skutočne potrebovali.

Peniaze

Odkiaľ pochádzajú peniaze?

Peniaze nemajú pôvod vo vláde. Peniaze vznikli z dôvodu nespokojnosti s bartrovým obchodom, v ktorom sa veci vymieňali priamo. Výrobca basketbalových lôpt nemusí mať práve záujem o prednášky z histórie,

napriek tomu, že profesor histórie by mohol mať záujem o basketbalovú loptu. Ako by si navyše mohol kúpiť chlieb niekto, kto vlastní len hrad? Ľudia neskôr zistili, že niektoré veci sú na trhu žiadané viac ako iné a existuje pri nich väčšia pravdepodobnosť, že im iní za tie veci niečo vymenia. Toto môže byť čokoľvek od mušlí až po zlato. Všetky tieto predmety však museli mať určitú predchádzajúcu hodnotu, podľa ktorej bolo možné porovnať ceny iných tovarov. Papierové peniaze teda nemôžu vzniknúť len zo samotného vládneho nariadenia, ale musia byť naviazané na peniaze, ktoré spoločnosť používala v minulosti.

Vstup vlády

Zvyčajný postup pri zavádzaní papierových peňazí je nasledovný: (1) vláda prijme komoditné peniaze; (2) ľudia si tieto peniaze ukladajú v bankách, ktoré im o tom vydávajú papierové potvrdenia; (3) vláda zabaví dané peniaze (napríklad zlato) a nechá ľuďom len ich papierové potvrdenia. Prijatie papierových peňazí nie je nikdy dobrovoľné a vždy zahŕňa vládne donútenie. Množstvo papierových peňazí je navyše možné veľmi ľahko zvýšiť a vláda následne môže z nárastu cien obviniť chamtivých podnikateľov alebo špekulantov.

Súčasný systém je založený na tzv. systéme frakčných rezerv. Banka síce nemôže vytvárať nové bankovky, keďže to je úlohou centrálnej banky, no môže vytvárať peniaze iným spôsobom – poskytnúť viac pôžičiek, ako má skutočne peňazí, pričom peniaze navyše banka vytvára „zo vzduchu“. Ak by si však zrazu prišiel každý sporiteľ do banky vybrať svoje peniaze, banka by jednoducho nemohla uspokojiť tieto požiadavky a skrachovala by. Podobná vec sa stala počas tzv. Paniky roku 1907, ktorá bola významným impulzom pre založenie Fed-u.

Federálny rezervný systém

Fed bol založený v roku 1913, pričom jeho založenie bolo ovplyvnené záujmovými skupinami. Samotný návrh zákona bol vytvorený na súkromnom stretnutí bankárov na mieste z názvom Jekyll Island v roku 1910. Fed dostal možnosť ovládať peňažnú zásobu, ovplyvňovať úrokové miery a slúžiť ako veriteľ poslednej inštancie pre banky operujúce v systéme frakčných rezerv, ktoré sa dostali do problémov.

Čo je inflácia a prečo je zlá?

Inflácia je zvyčajne definovaná ako nárast cien, no v skutočnosti je infláciou nárast množstva peňazí, ktorý následne vedie k vyšším cenám, aké by boli inak prítomné. Vysoké ceny teda nie sú infláciou, ale *dôsledkom inflácie* peňažnej zásoby. Inflácia má navyše rôzny vplyv na rôzne skupiny obyvateľstva. Z novovytvorených peňazí v prvom rade profitujú ich producenti, teda vláda, resp. centrálna banka a komerčné banky. Ďalej z inflácie profitujú tí, ktorí sa k týmto peniazom dostanú ako ďalší. Ako tieto peniaze putujú po ekonomike, postupne zvyšujú produkciu, ale aj dvíhajú ceny. Keď sa však tieto peniaze dostanú k vzdialenejším príjemcom, príjem sa im zvýši až neskôr, zatiaľ čo vyššie ceny platili po celý čas. Tí, ktorí zarobili, tak zarobili práve na úkor týchto ľudí, ktorí na inflácii stratili.

Ďalším problémom, ktorý prináša inflácia, je odrádzanie ľudí od sporenia. Ak ľudia vedia, že ich peniaze budú mať v budúcnosti nižšiu hodnotu, majú väčšiu motiváciu ich minúť hneď. Pred príchodom papierových peňazí si ľudia mohli šetriť na starobu jednoducho tak, že odkladali svoje strieborné alebo zlaté mince, ktoré slúžili ako peniaze. Tieto peniaze si udržali svoju hodnotu, prípadne ju ešte zvýšili.

Čo spôsobuje cenovú infláciu?

Inflácia býva vysvetľovaná rôznymi spôsobmi. Jedným z nich je napríklad rastúca cena benzínu, alebo „prehrievanie ekonomiky“. Rastúca cena benzínu však v skutočnosti nemôže zapríčiniť celkový nárast cien. Ak cena benzínu vzrastie, ľudia minú viac na benzín, no zostane im menej peňazí na nákup ostatných tovarov. To vytvorí tlak na *pokles cien* pri týchto tovaroch. Jediný spôsob, ako môže stúpnuť celá cenová hladina, je teda zvýšenie množstva peňazí v obehu.

Omyly oponentov zlata

Zlato a striebro nie sú dost' pružné

„Pružnosťou“ títo kritici myslia ľahkú možnosť vlády uskutočniť infláciu. Zlato a striebro nemôžu byť vytvorené zo vzduchu a pripravovať ľudí o úspory. To nie je nevýhoda zlata a striebra, ale cnosť. Námietka nedostatočnej „pružnosti“ hovorí, že pri takomto systéme by podniky nemali dost' pôžičiek, a teda rast by bol nižší. Peniaze však samé o sebe nie sú bohatstvom a tlačenie nekrytých papierov nemôže zvýšiť zásobu úspor. Bez zvýšenia množstva zdrojov jednoducho nie je možné zvýšiť množstvo projektov, ktoré dokáže ekonomika uskutočniť. Nové peniaze tak len umožnia iným ľuďom súťažiť o tú istú, nezmenenú zásobu zdrojov.

Na svete nie je dost' zlata a striebra

Áno, je. Akákoľvek zásoba peňazí dokáže obslúžiť akékoľvek množstvo transakcií. Jediné, čo sa v ekonomike deje je to, že sa *tovary zamieňajú za iné tovary* a tieto výmeny sú len *vyjadrené* v peniazoch. Ak je peňazí relatívne málo, ceny (a príjmy) budú vysoké, ak relatívne veľa, ceny (a príjmy) nízke. Toto je spôsob, akým sa v 19. storočí zvýšil životný štandard Američanov – relatívne stabilné množstvo peňazí spojené

s narastajúcim množstvom iných tovarov viedlo k nižším cenám, takže si ľudia mohli kúpiť viac vecí za menej peňazí.

Poznámka k defláci

Mainstreamové médiá sú plné iracionálnych a hysterických varovaní pred defláciou. Ako inflácia, aj deflácia sa stretla so zmenou definície – z poklesu množstva peňazí na pokles cien. Či už je to jedno, alebo druhé, deflácia je považovaná za veľkú hrozbu pre ekonomiku. Jedným z argumentov za komoditné peniaze je to, že tieto by nedokázali zabrániť defláci. O klesajúcich cenách sa predpokladá, že práve ony môžu za problémy v ekonomike. Klesajúce ceny však sú, ako sme písali vyššie, prirodzeným dôsledkom rozvíjajúcej sa ekonomiky. Klesajúce ceny poznačovali časy americkej histórie medzi rokmi 1789-1913, keď USA dosiahli výnimočné úrovne prosperity. Podobne Čína nedávno, v rokoch 1998-2001, prešla fázou poklesu cien a hospodárskeho rastu.

Pri používaní nekrytých peňazí sme si zvykli, že ceny každoročne stúpajú. Väčšina z nás jednoducho predpokladá, že *to tak jednoducho je* – ceny v priebehu času stúpajú. Ale dokonca aj v tomto inflačnom prostredí môžeme vidieť defláciu v niektorých sektoroch – napríklad v technologickom sektore. Ceny počítačov dramaticky klesajú, no napriek tomu počítačové firmy aj naďalej prosperujú. V roku 1999 firmy vyrobili zhruba 43 miliónov počítačov, v porovnaní so 490 000 v roku 1980, napriek tomu, že ceny poklesli o 90%. Spotrebiteľia na tom jednoznačne získali. Vďaka podobnému poklesu na úrovni celej ekonomiky by mohli spotrebiteľia získať ešte viac. Pokles cien teda nemusí byť spojený s krízou, práve naopak – podľa štúdie *American Economic Review* z roku 2004 s výnimkou Veľkej hospodárskej krízy pri 90% sledovaných obdobiach poklesu cien nenasledovala kríza.

A čo teraz?

„Míňajte, ak milujete Ameriku“

Je populárnym názorom, že spotreba poháňa ekonomiku – v tom zmysle, že bohatstvo je vytvárané samotným míňaním. Žiadna krajina na svete však nikdy nezbohatla vďaka spotrebe. Pred tým, ako môžu byť veci spotrebované, musia byť vyrobené. Aby sme teda mohli viac spotrebovať, musíme v prvom rade viac vyrábať. Dnes nie sme bohatší ako pred 300 rokmi preto, lebo spotrebovávame viac. Spotrebovávame viac preto, lebo oveľa viac vyrábame.

Čo spraviť

Nechajme ich zbankrotovať

V prvom rade by predstava bankrotu nemala byť taká nemysliteľná, ako ju považuje centrálna banka a vláda. Firma sa nevyparí, keď zbankrotuje – jej kapitálové vybavenie a aktíva budú existovať aj naďalej. Ich vlastníctvo sa však presunie od ľudí, ktorí pomocou nich nedokázali uspokojiť verejnosť k tým, pri ktorých je väčšia pravdepodobnosť, že to dokážu. Ak by to nedokázali oni, tieto aktíva opäť prejdú na iných vlastníkov.

Zastavme bailouty a znížme vládne výdavky

Vládne výdavky, rovnako, ako iné zhubné následky vlády na ekonomiku, musia byť rýchlo a drasticky znížené. Drastická redukcia vládnych výdavkov umožní uvoľniť zdroje na činnosti, ktoré vytvárajú bohatstvo.

Zastavme vládnu manipuláciu peňazí

Peniaze môžu byť najviac socialistickým sektorom americkej ekonomiky. Súčasný systém bol vytvorený znárodnením súkromného majetku (zlata) v roku 1933. Na tomto nie je nič trhové, a teda rovnako ani trh nemohol byť tým, kto zlyhal. Peniaze, ktoré neboli centrálné plánované, si navyše udržiavali svoju hodnotu, resp. hodnota dokonca stúpala. Tovar, ktorý stál 100 \$ v roku 1820, stál v roku 1913 len 63 \$.

Hovorili nám to

Prístup Rakúskej školy dokáže dnešnú krízu vysvetliť oveľa lepšie, ako iné školy myslenia. Naučiť sa viac o Rakúskej škole je obzvlášť dôležité pre zástancov slobodnej spoločnosti. Niektorí z nich vidia vinu v niektorých konkrétnych vládnych reguláciách, no tento prístup je slepou uličkou. Problém je systémový.

Mainstreamové školy ekonomického myslenia hovorili v 20. rokoch minulého storočia, že krízy sú záležitosťou minulosti a rovnako tak v 90. rokoch hovorili o príchode novej ekonomiky. Drvivá väčšina z nich navyše zlyhala v očakávaní súčasnej krízy. V každom z týchto prípadov Rakúska škola videla to, čo ostatným uniklo. Nedáva to ich argumentom aspoň trochu váhu? Je načase, aby sme počúvali ľudí, ktorí majú ucelenú teóriu, ktorá vysvetľuje príčiny takýchto kríz, rovnako ako *tejto* krízy.

Sme pred veľkou voľbou – buď môžeme nasledovať návrhy, ktoré predĺžili Veľkú hospodársku krízu a držali Japonsko v kríze počas takmer dvoch dekád, alebo môžeme skúsiť iný prístup, ktorý je založený na teórii, ktorá skutočne počíta s tým, čo sa práve deje. *To* by bola skutočná zmena, ktorej môžeme veriť.